

Izlaganje sa znanstvenog skupa

329(4).3:28

321.7:261.7

Katoličko kršćanstvo i demokracija

EDUARD KALE*

Sažetak

Autor ukazuje na to da su kršćanstvo i demokracija bitni elementi evropske kulturne baštine. Ako se demokracija, na tragu američke Deklaracije nezavisnosti i francuske Deklaracije o pravima čovjeka i građanina, definira kao politički poredak koji teži očuvanju ljudskih prava u društvu, može se pokazati da uvelike korespondira sa socijalno-političkim nazorima katolicizma. Upravo se u katolicizmu inzistira na slobodi čovjekove volje i njegovoj odgovornosti za izbor između dobra i zla. Također se postulira čovjekovo istodobno sudjelovanje u svjetovnoj i crkvenoj zajednici, u državi i Crkvi, koje su međusobno striktno razdvojene. Odatle također proizlazi da se Crkva ne može svrstati ni uz jednu političku stranku, pa ni onu koja nastaje svjetovnim djelovanjem katoličkih vjernika. Crkva se također protivi redukciji demokracije na puku višestranačku borbu za vlast.

Dovoditi u odnos vjeru i demokraciju može se činiti čudnim. Ipak, glede naslovnog odnosa treba se s tim suočiti. Budući da je određena vjera (religija) temelj pripadne kulture, onda i temelj organizacije zajednice te neposredno, načina življenja — to se mora imati na umu povijesna zbilja Europe; da se, s jedne strane, riječ demokracija pojavila na tlu Europe i, s druge strane, da je kršćanstvo već gotovo dva tisućljeća određujuća vjera, idejna podloga europske zbilje. Zbog tih je činjenica potrebno pozornije razvidjeti ovo pitanje, kako bi se došlo do jasnijeg uvida, bistrije slike odnosa kršćanstva i demokracije.

Prepreku da se dođe do jasnog uvida u taj odnos čini činjenica da se danas rječu demokracija, slično mnogim riječima u širokoj uporabi, često pokrivajući različiti sadržaji, pa se koristi u različitim značenjima. Glede toga je riječ demokracija približno usporediva s riječju kultura, kojoj su dva kulturologa (A. Kroeber i C. Kluckhohn) početkom pedesetih godina pronašli više od dvije stotine i pedeset različitih određenja, različitih značenja. Riječ potječe iz stare Grčke i označavala je vladavinu puka (demos). U novije doba, od francuske revolucije 1789., riječ se demokracija koristi u širokom rasponu: od vezanosti uz pojedinca (da je netko demokračičan, tj. snošljiv prema viđenjima i stajalištima drugih, ili suprotno, nedemokračičan), do vezanosti uz programe političkih stranaka, političkih pokreta i državnih poredaka — u širokom rasponu značenja od onoga u nekih stranačkih programa novijih liberala (gdje se riječju demo-

*Eduard Kale, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Civilizacijska povijest.

kracija pokrivaju pojmovi destrukcija i anarhija), do poretka “narodne demokracije” u nedavnim zemljama takozvanog socijalističkog lagera (gdje riječ demokracija pokriva pojam jednopartijske diktature).¹

Ta rascvjetala raznolikost uporabe riječi demokracija ipak ne smije obeshrabrili u traženju razjašnjenja odnosa kršćanstva i demokracije, te, posebice, odnosa katoličkog kršćanstva i demokracije – koje se danas nametljivo ističe. Činjenica je da se riječ demokracija poslije gašenja grčke kulture, i upravo pojave kršćanstva, dugo posve malo rabi, nešto više od renesanse, i da tek u novijem dobu, od spomenute francuske revolucije 1789., postoje riječi čija su se različita značenja zatim rascvjetala. Razumijevanju pojma demokracije – kako ono proizlazi iz zapadnoeuropske kulturne podloge – može se približiti ako se razvidi idejna podloga, akti što su u korišćenu kasnijeg rascvata različitih značenja riječi demokracija: Deklaracija o nezavisnosti SAD-a iz 1776. i francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. A onda, i odnosa kršćanstva i demokracije. Pogledajmo te dokumente.

U američkoj Deklaraciji o nezavisnosti SAD-a ističu se: očita i neotuđiva prava na život, slobodu i sreću, kojima je Bog obdario ljude; te da na njihovoj odluci počiva vlast koja mora biti u službi spomenutih prava jer je oni ustanovljuju (Viorst: 166–67). U Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina ističe se: da su ljudi rođeni slobodni i jednaki u pravima; zatim, prirodna, neotuđiva i sveta prava čovjeka – sloboda, vlasništvo, sigurnost, otpor tlačenju. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina navodi još i slobodu mišljenja, vjerovanja, govora i pisanja (Viorst: 191–92). Ono, dakle, što je glede Deklaracije o nezavisnosti operacionalizirano u SAD-u u federalnim ustavima i Ustavu SAD-a od 1787. Tu pripada i pravo udruživanja.

Svojevrsni prethodni akt ovima jest engleska Deklaracija o pravima i slobodama podanika iz 1689. (Viorst: 125–31).

Pretpostavlja li ovu idejnu podlogu i kršćanstvo? Na svojevrsan način, katoličko kršćanstvo – da. Uostalom, Deklaracija o nezavisnosti izrijekom se i poziva na Boga – da je ljude Bog obdario tim pravima. Ali i druga, Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, poziva se također na Uzvišeno biće i na sveta prava, na prirodna ili naravna prava – a u kršćanstvu je prirodno, naravno, isto što i Božje. Božji zakon je naravni zakon, pa su i naravna, prirodna prava – Božja prava.

Činjenica je, međutim, da su polazište spomenutih deklaracija ipak čovjek i ljudska prava. A u kršćanstvu polazište je Bog. Prekida li to onda moguću korespondenciju kršćanstva i idejne podloge demokracije? Ne, jer je kršćanstvo, posebice katoličansko, jedna od onih rijetkih vjera – uz kineski konfucijanizam – koja čovjeka za života čini odgovornim u izboru dobra i zla.

Naime, u svim je religijama prirodni poredak isto što i Božji poredak. Ili obratno, Božji je poredak isto što i prirodni poredak, pa je i čovjek samo dio toga Božjeg svijeta ili prirodnog poretka. Primjerice, u islamu je

¹Vidi, npr., *Encyclopedia Britannica*.

čovjek "rob Alahov" (Božji), izvršitelj volje Božje. A Kur'an je ne samo zakon Božji i "istina" nego i riječ Božja (Alahova).

Biblija, međutim, jest svojevrsni zakon Božji, ali ne i riječ Božja. Prema kršćanstvu, Bog je stvorio čovjeka da bude odgovoran za svoje čine, u izboru dobra i zla. A dobro je predočeno uzorom Krista, kao kršćanskim putom, kršćanskim moralom, kršćanskim ćudoredem, kojega temelj čini deset zapovijedi Božjih. Iako je svrha i smisao onozemaljsko, postoji i ovozemaljsko, od Boga stvoreno, i u činima ovozemaljskim čovjekova je odgovornost. Tim činima određeno je pojedinačno onozemaljsko, čovjekova svrha i smisao. A jedno i drugo, onozemaljsko i ovozemaljsko, čine poredak Božji.

Kršćanstvo, posebice katolička teologija, pitanje čovjekova izbora dodatno je situirala u slobodu volje, da čovjek ima slobodu volje (što će Kalvinu kasnije biti povod neslaganju i utemeljenju drukčije, kalvinističke crkve unutar kršćanstva).

Ali zemaljsko u katoličanstvu nije jednoznačno – kao u islamu, kalvinizmu i na svojevrsan način pravoslavlju, u kojima su "vjerska" i "svjetovna" zajednica zapravo istovjetne – nego u zemaljskom postoje, priznaju se dvije zajednice, crkvena (vjerska) i svjetovna. Odatle i podjela na duhovno i svjetovno, podjela po načelu: Bogu Božje, a caru carevo. Podjela i razgraničenje dva vladajuća zakona, razlikuje zakon Božji i zakon ljudski, pri čemu je zakon Božji iznad onoga čovjekovog. Razgraničenje je jasno domišljeno već u Sv. Augustina, a počelo se ostvarivati od pape Galezija I. (492.–496.). To razgraničenje ne postoji u pravoslavlju (Franzen: 88-89), kojem je svojstven cezaropapizam.

No, Katolička crkva se, za razliku od prvotnih kršćanskih zajednica, komuna, sve više poistovjećivala s pastirima božjim, s crkvenim službenicima, s klerom, takozvanim staležom svećenstva (što je bilo razlogom Lutherovu protestu i onda utemeljenju još jedne crkve unutar kršćanstva, luterovske ili Evangelističke crkve).

Ipak, katoličko kršćanstvo slijedi logiku kršćanske vjere: ideju onostranog kao svrhe koja osmišljava čovjekov ovozemaljski život i ovozemaljskog kao područja ljudske odgovornosti. Katolička crkva, pak, slijedi logiku vjere, da su sva ljudska bića stvorovi Božji, a njezina je misija Kristova, da najavljuje Radosnu vijest, zakon Božji, da upućuje ljude na taj put, privodi ih na Božji put i da im pomaže na tom putu. Međutim, Crkva je u početku zajednica vjernika, organiziranih u kršćanskim komunama, zatim se poistovjećuje s klerom, organizacijom pastira Božjih, prihvativši podjelu na duhovno i svjetovno. U poretku gdje je zakon Božji iznad zakona ljudskog i svjetovnoj su zajednici nadređeni zakoni Božji. Tako i u stvarnosti srednjega vijeka za Katoličku crkvu pitanje ovozemaljskog i tzv. svjetovne vlasti ne predstavlja doktrinarnu teškoću.

Stvar radikalno mijenja francuska revolucija 1789. svojim stavovima o slobodi – slobodi savjesti, vjere, govora; i dekretima, između kojih i Gradanski ustav francuskog svećenstva (Viorst: 193–95). Tako u ovozemaljskom prestaje važiti zakon Božji kao onaj koji je iznad zakona čovjekovog. Jedini zakon je zakon ovozemaljski, onaj što ga donosi svjetovna vlast, a vjera i sve vjersko postaje osobna stvar pojedinca. Katolička crkva kao predstavnik vjere – ona koja ljudima pomaže kao stvorovima Božjim da

otkriju istinu pravog života, ali i svjesna doktrine da je Bog stvorio čovjeka odgovornim za svoje čine – našla se u vrlo delikatnom položaju: Ostaje li njoj samo navještanje vjere ili ona i dalje ostaje predstavnik vjere koja sve ljude vidi kao stvorove Božje pa se o njima kao stvorovima Božjim treba i brinuti u ovozemaljskom, skrbiti o njima, ne samo navješćajući zakon Božji nego i pratiti ih i pomagati na ovozemaljskom putu? Francuska revolucija 1789., koja radikalno inaugurira slobodu i prava čovjeka, dogodila se (a možda se mogla dogoditi upravo i jedino?) na prostoru katoličanstva jer ono najnaglašenije i najdosljednije zastupa čovjekovu odgovornost u ovozemaljskom i čini ga odgovornim u izboru dobra i zla (a katolička teologija je uz to razvila i doktrinu o čovjekovoj slobodi volje). Tako je ta podloga vlastitog nauka ostavila sad i samu Katoličku crkvu u nedoumici i delikatnom položaju spram svjetovnog i uopće ovozemaljskog u novoj stvarnosti vladavine zakona čovjekovog.

Već za francuske revolucije 1789. interes za svjetovnom vlašću, pa onda i vladajućim zakonom, nije bio jedan nego višestruk. Oni su pretežno nastali na socijalnoj podlozi, ali ne i jedino. Počinje stvaranje političkih stranaka s ciljem osvajanja vlasti i nametanja svoga interesnog zakona, kao općega, općevažećeg. Budući da se radi o ovozemaljskom, svjetovnom, interesnom i vlasti kao cilju – za stranke postaje presudnim program, interesna organizacija, strategija i taktika osvajanja vlasti, pri čemu se neminovno pretpostavlja i Machiavellijevo načelo: cilj opravdava sredstvo. Time se napušta kršćanska podloga o ljudima kao stvorovima Božjim, podjeli na dobro i zlo, čovjekovoj odgovornosti i kršćanskom ćudoređu.

Ako se, pak, pojam demokracije sužava na politički poredak višestranačja (a strankama je cilj doći na vlast, ili osvajanje vlasti, a onda nametnuti parcijalni interes kao opći), bez obzira na ustavne i zakonske odredbe o nenasilnoj utakmici za vlast, tako viđena demokracija nije kompatibilna s kršćanstvom. Ranije analizirana idejna podloga, u spomenutim aktima (deklaracijama), koja se pretpostavlja i kao idejna podloga višestranačkih poredaka, poredaka takozvane parlamentarne demokracije koja je izvediva iz kršćanstva, samo je prividno ista kršćanstvu i višestranačju. Kršćanstvo s tim nije kompatibilno već i radi neminovnog napuštanja kršćanske podloge. S druge strane, kršćanska vjera pristupa svim ljudima jednako, kao stvorovima Božjim – Isus se obraćao svim ljudima kao jednakima – pa ni vjera ni Katolička crkva ne mogu vidjeti ljude različitim, niti se vezati samo uz određene grupe i njihove parcijalne interese.

Učenjem o čovjeku kao najvišem stvorenom biću, čak “na sliku Božju” stvorenu, o njegovoj odgovornosti u ovozemaljskom (jer je na njemu izbor dobra i zla, a dodatno još i doktrinom katoličke teologije o slobodi volje) – kršćanstvo, posebice ono katoličko, sadrži elemente što mogu biti podloga dobronamjernom shvaćanju demokracije. A moguće je da je i podloga vjerojatni razlog da će se i takozvana politička demokracija, višestranačje, najdublje ukorijeniti i najviše rascvjetati upravo u katoličkim zemljama, u obilju stranaka – primjerice u Francuskoj, Italiji, Španjolskoj; ili poslije dokidanja jednostranačkog ateističkog sustava u takozvanim socijalističkim zemljama, npr. Sloveniji ili Hrvatskoj.

Ali, da kršćanstvo i demokracija – shvaćena kao poredak u kojem se više stranaka bori za vlast kako bi društvu nametnule svoj interes kao

opći, u poretku apsolutne vladavine svjetovnoga, čovjekovog zakona – nisu posve kompatibilni, pokazuje i stvarnost poslije francuske revolucije 1789.

Katolička crkva je, dakako, djelovala u duhu svoje ovozemaljske misije – navješćivanja vjere, dušobrižničkog i socijalnog rada, ali dugo osvješćuje doktrinarni stav spram nove zbilje, od Pija IX. (1846.–1878.), preko Leona XIII. (1878.–1903.) do sadašnjeg pape Ivana Pavla II. U pitanju je socijalni nauk Katoličke crkve. Različita su se mišljenja i, moglo bi se reći, pokreti unutar katoličanstva oko toga javljali. Katoličkoj crkvi ostaje, međutim, i dalje suočavanje s teškim pitanjem odnosa spram ovozemaljskog i svjetovnog.

Iznikle su u novije doba i političke stranke kršćanskog naziva, koje u svoje programe uključuju i neke vrednote kršćanskog čudoreda, pa bi s tih polazišta imale zastupati i ostvarivati socijalni kršćanski nauk. Ali imajući na umu kršćansku podlogu Crkve, s jedne strane, i nazor političke stranke, s druge, niti se crkva može vezivati uz takve stranke, niti te stranke mogu očekivati privrženost Crkve.

Pitanje, dakle, odnosa katoličkog kršćanstva i demokracije shvaćene kao poredak višestranačja s vladavinom čovjekovog “svjetovnog” zakona ostaje otvoreno i problematično.

Ipak svim problemima usprkos, nedvojbeno je da je Katolička crkva brigom o čovjeku očuvala duhovnu sabranost i oprez u opredjeljenjima, i zato moralni autoritet – na koji s pravom i dalje ističe svoje pravo.

LITERATURA

1. M. Viorst: *The Great Documents of Western Civilization*, Chilton Book Company, Philadelphia 1967.
2. A. Franzen: *Pregled povijesti crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1983.
3. *Biblija*, Stvarnost, Zagreb 1969.

Kršćansko shvaćanje politike i ekonomije
između katoličanstva i demokracije
Eduard Kale

CATHOLICISM AND DEMOCRACY

Summary

The author points to the fact that Christianity and democracy have been the hub of the European cultural heritage. If democracy, in keeping with the American *Declaration of Independence* and the French *Declaration on the rights of man and citizen*, is defined as a political system aiming to protect human rights in a society, it can be demonstrated that this goes hand in hand with the social and political keynotes of Catholicism. It is Catholicism that dwells on human free will and the responsibility for choosing between good and evil. It also stresses man's concomitant participation in the activities of secular and religious communities — the state and the Church — which are strictly separated. It ensues that the Church cannot be a partisan of any political party, including those built around Catholics' secular activities. The Church also opposes the reduction of democracy to a mere multiparty power squabbling.